

בארות המים

בכל מערבין

נתנו בראש הקנה או בראש הקונדס - רש"י פי' קונדס פ"ל (ימד) ובערוך (ע' קנטס) קורות של עץ כגון עמודים, וזפירוש המשנה להרמב"ם פי' רומח, וכ"כ צפי' רבינו חננאל צר שמואל ז"ל צסס רנ"ג, וצסס רב האי גאון דהס הקנים הצאים מהודו.

רד"ה אפילו גבוה מאה אמה כו' ואף על גב דלמעלה ארבעה דהא עירוב על גבי מקום ארבעה בעינן - הר"ש (לעילס"ד) הביא צסס המהר"ם מרוטנבורג דהשיג ע"ד רש"י דקתס קנה אין צראשו ארבעה, וע"כ מתני' דלא כרבי יהודה ורבי דמלרכי הנחת עירוב ע"ג מקום ארבעה, אך מרש"י דחק לפרש דיש צראשו ארבעה, נראה דס"ל דהלכתא כרבי יהודה ורבי.

והריטב"א כתב וז"ל מיירי צשיס צראש הקנה ד' טפחים אליצא דרבי יהודה דאמר דלמעלה מעשרה צעינן מקום ד' טפחים עכ"ל, ומשמע קצת דרק לרבי יהודה צעינן לאוקמי הכי, והרשב"א והר"ן (צגמ"י) כתבו דלמאי דמוקי לה רבינא כרבי ע"כ מיירי דיש צראשו ארבעה.

וסיימו הרשב"א והר"ן דהכי איתא צירושלמי (ה"ג) א"ר מנא והוא שתהא טבלה נתונה צראשו, ולכאו' לפ"ז יתכן דהכי הלכתא, אולם יעו"ש צירושלמי (וצאח"י) דמשמע צפשוטו דהא דמוקי לה הכי היינו מטעמא אחרינא, דפריך מפני שהא תלוש ונעוץ הא אס אינו תלוש ונעוץ אין עירובו עירוב לית פליגא על שמואל דמר רב יהודה צסס שמואל תיפטר צשהיתה כירתו ארבעה, וצפשוטו משמע דאהא משני א"ר מנא והוא שתהא טבלה נתונה צראשו.^א

^א ופי' האחרו' דפריך לרב יהודה בשם שמואל דמוקי לרישא דאילן באילן רחב ארבעה דרק בכה"ג הוי רשות היחיד ולמעלה מעשרה אין עירובו עירוב, והכא משמע דאף בקנה שאין רחב ארבעה כל דהוי מחובר אין עירובו עירוב, ומשני דה"נ מיירי דיש צראשו ארבעה ומהאי טעמא הוי רשות היחיד, ולכאו' הוא כר"י ברי

ויתבון דאין כוונת הראשונים שהירושלמי מוקי לה זכאי מהאי טעמא, אלא כוונתם רק להוכיח דמצינן לאוקמי מתני' אף זראשו רחב ארבעה [ויעוין עוד לעיל (ג.ג) פלוגתא הראשונים היאך קי"ל].

רבינא אמר כולה רבי היא וסיפא גזירה שמא יקטום - וזהו דדוקא זקנה חיישינן שמא יקטום ולא זאילן, מצינו ג' דרכים בדברי הראשונים.

רש"י פי' דשאני קנה דרכיך ואידי דרכיך מיקטום בקל (ויעוין עוד להלן צביאור דבריו) ואילו רבינו חננאל פירש איפכא, דאילן דרכיך מצי לנטותו ואין צריך לקוטמו, אך קנה דקשה הוא ולא מצי לנטותו חיישינן שמא יקטמו.

והרמב"ם זפיה"מ פירש דזאילן לא מיחלף אילן מחובר זאילן תלוש, דלא שכיח אילן תלוש נעוץ, משא"כ זקנה דדרך לנעוץ נמי קנה תלוש, חיישינן דילמא מיחלף ליה קנה מחובר בתלוש, וז"ל גזירה שמא יקטום, כלומר שמא יתלוש אותו הקנה והרי הוא מחובר לארץ והוא איסור סקילה, לפי שהוא מתחלף זקנה העקור ממקום זמיחתו שמתר לקטמו וכן הקונדס עכ"ל.

ומקורו מדברי רבינו נסים גאון, הוצא זפירוש רבינו חננאל זר שמואל וז"ל ואומר רבינו נסים ז"ל דטעמא דלא שרי רבי גזי קנה או קונדס כדשרי גזי אילן, משום דשאני אילן מן קנה המחובר, דאילו אילן ליכא דכוותיה בתלוש ונעוץ ולא אחי לאיחלופי אילן מחובר [ז]תלוש זה הירי אינשי זכי הא מילתא ולא אחו למיקטום, ומשום הכי לא גזר רבי אלא קאמר נתנו זאילן הרי זה עירוב, אבל זקנה דכוותיה בתלוש ונעוץ אחי לאיחלופי מחובר בתלוש וחיישינן דילמא אחי למיקטום, ולפיכך גזר רבי וקאמר נתנו זראש הקנה וגו' זומן שהוא תלוש אין אכל אס אינו תלוש לא עכ"ל.

גזירה שמא יקטום - דברי הגמ' זריכים זיאור דהא הכא נמי לא הוי אלא שזות וכמזואר להדיא זלישנא דגמ' דהוי גזירה שמא יקטום, וא"כ אמאי זהך שזות מודה רבי, וכתבו הראשונים דשזות הקרוב זכא למלאכה דאורייתא מודה רבי, ומהכא למדו התוס' לעיל (ג.ג) לשזות דפחות פחות מד' אמות [מיהו לכאורה היינו דוקא לשינויא דרבינא, אך לרצא דמשני רישא רבי וסיפא רבנן משמע דלרבי לעולם לא גזרו על השזות, ולכאוי יל"ע

דטרסקל, והא דבתלוש ונעוץ עירובו עירוב, ביפ"ע פי' דס"ל למתני' דרק במחובר דקביע אמרי' גוד אחית, והאח' פי' דבתלוש מצי לנטותו ולבטלו מתורת רשות היחיד, וכדאמר בירושלמי לעיל שם גבי כלכלה ראויה הוא להופכה ולבטל רשות היחיד שבה וכדלעיל בסוגין, משא"כ במחובר דלא מצי לנטותו.

דהא סוגיא דלעיל קיימא לרצא, ואפ' דמ"מ שצבות דפחות פחות מודה רצא, והתוס' שם סמך בעלמא אייתו מסוגין].

קושית הראשונים דהוי דבר שאינו מתכוין - לשון רש"י קטימת קנה ודאי היא איידי דרכיכא מיקטמא, ולאו שצות הוא אלא מלאכה דמיחייב משום קוצר עכ"ל, והריטב"א תמה דמדנקט רש"י איידי דרכיכא מיקטמא נראה דהיינו דמיקטמא בלא מתכוין, וא"כ הוי היתר גמור ואף שצות לא הוי, דמסתמא לא הוי פסיק רישיה [והרשב"א הקשה (גד' הגמ') וז"ל איכא למידק והא אפילו יקטום ליכא אלא משום שצות דדבר שאין מתכוין הוא עכ"ל, וז"צ דדבר שאין מתכוין היתר גמור הוא, ויתכן דס"ל דהוי פסיק רישיה, וס"ל דפסיק רישיה דלא ניחא ליה אסור מדרבנן (אף בלא טעמא דמלאכה שאין צריכה לגופה, דהא הקשה הרשב"א להן, והראשונים נחלקו בהך דינא ואכ"מ)].

ולכך פי' הריטב"א דחיישינן שמא יקטום צמתכוין וכ"כ הרשב"א דחיישינן שמא יקטום ביד ומדעת כדי שיהא נוח לו ליטלו דהשתא איכא איסורא דאורייתא [וסיים הרשב"א ורש"י ז"ל פי' דקטימת קנה ודאי קוטם צמתכוין עכ"ל, ונראה דפירש כן אף צוונת רש"י דלא כהריטב"א, ולפ"ו ניחא נמי לשון רש"י דללאו שצות הוא אלא מלאכה דמיחייב משום קוצר, דמשמע דחייב מדאורייתא ממש"פ].

קושית הראשונים דהויא מלאכה שאין צריכה לגופה - הרשב"א והריטב"א הוסיפו להקשות, דאף אי חיישינן דיקטום צמתכוין כדי שיהא נוח ליטלו, מ"מ הויא מלאכה שאין צריכה לגופה, ותיירו דמיירי דעביד צארעא דליה דכיון שהוא מתקן וצארעא דליה אף דאינו צריך השתא לאותה מלאכה חייב עליה יעו"ש.

והמאירי תירץ דשצות דמלאכה שאין צריכה לגופה חמיר וצוה לא מודה רבי דגזרו אף בין השמשות, וז"ל גזרה שמא יקטום כלומר שהקנה רך ויקטמנו צוונה בשעת נטילת העירוב ואף על פי שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה לא התירו שום מלאכה אעפ"י שאין

^ב ויעוין בשעה"צ (פי' תוס' סק"י"ג) וז"ל רש"י כתב דבודאי יבא לידי קטימה ואפשר דלאו דוקא הוא אלא רוצה לומר קרוב עכ"ל, וכ"כ בביאור הלכה שם בשם רש"י דהוי קרוב לודאי, והוסיף שם דאע"ג דליכא חיוב דאורייתא כיון דאינו מתכוין, מ"מ כיון דעצם המלאכה אית בה חיוב חטאת גזרו אף שלא במתכוין יעו"ש.

אד לכאוי"ל דכיון דהוי קרוב לודאי חשיב פסיק רישיה, וכמבואר במשנ"ב (פי' שפח"ס קנא) וכן בביאור הלכה (פי' יעו"ס"א) מזהמהרש"א (שנת קכ"ג), ואף דהראשונים נחלקו בזה ואף לאוסרים יתכן דאינו אלא מדרבנן (ואכ"מ) מ"מ בדעת רש"י י"ל דחשיב כפסיק רישיה מה"ת.

נריכה לגופה שאף שצות הקרוז לצא לידי מלאכה לא התירו עכ"ל, ויעוין בפרי מגדים (א"ח סי' שמב סק"א) דנטה הכי מסבירא וז"ל דע הא דאמרו כל דבר משום שצות כו' אין למידין מכללות, עיין מגן אברהם רס"א סק"ו (נ"ב יעו"ש דניין לדינא דהכא דשמא יקטום) ויראה כל שכן מלאכה שאינה נריכה לגופה דאסור ע"י ישראל דיש אומרים דהוה דין תורה, ואף למאן דאמר דרצנן, חמור הוא משאר דרצנן עכ"ל וכ"פ המשג"ב (שם סק"א).

אך מדברי הרשב"א והריטב"א צבוגין נראה לכאוף דפשיטא להו דאף במלאכה שאין נריכה לגופה לא גזרו על השצות בין השמשות.

אלא דבשו"ע (סי' תט ס"ג) הוצא דינא דמתני' בסתמא, ולא נזכר להדיא דמיירי בארעא דיליה, ולכאוף משמע כדברי המאירי והפמ"ג, אך הרשב"א בעצה"ק (ש"ה סי"ט) נמי הביא הך דינא בסתמא.

ומלישנא דהשו"ע שם 'נתנו בראש הקנה או הקונדס הנומחים מן הארץ אינו עירוב מפני שמאחר שהם רכים ונוחים לקטום ויתחייב חטאת גזרו בהם' משמע לכאוף דחיישינן שמא יעבור דאורייתא ממנו, מדנקט 'יתחייב חטאת', וצביאור הלכה שם נתקשה בזה מדברי רש"י דחיישינן רק שמא יקטום שלא במתכוין, וליין לדברי הריטב"א דחיישינן שמא יקטום במתכוין, ולכאוף לפ"ז מוכרח דהשו"ע קאי בדיליה דאיכא חיוב חטאת, וכדברי הרשב"א והריטב"א בחי'.

מיהו יעוין במאירי שם דהביא תירוץ הרשב"א והריטב"א בשם קצת גדולי הדור וסיים וז"ל והיו למדין ממנה שבקנה של חברו אפי' במחוצר הוי עירוב ואינו נראה שהרי בקנה סתם אמרו, אלא עיקר הדברים כמו שכתבנו ואף הם עצמם חזרו לדון כן ממה שאמרו לקמן (לה 6) דנפל עליו גל מצעוד יום אינו עירוב והקשה לימא מתניתין דלא כרבי והעמידה דבעי מרא וחליני ואפי' לרבי בזה אינו עירוב ואף על פי שאינו נריך למלאכה אלא לעירוב שחת הגל עכ"ל.

אולם בחידושי הרשב"א והריטב"א (לקמן לה 6) העמידו סוגיא דהתם נמי בארעא דיליה, וז"ל הרשב"א שם דבעי מרי וחליני, קשיא לי הכא נמי שצות בעלמא הוא דמלאכה שאינה נריכה לגופה היא כחופר גומא ואינו נריך אלא לעפרה, ומסתברא דהכא בארעא דיליה דמתקן וחייב אף על פי שאינו נריך עכשיו לאותו תיקון וכמו שכתבתי בכחוצות ובשצות בס"ד עכ"ל.

והנה כינוי 'גדולי הדור' במאירי הוא להרשב"א, וכפה"נ גם 'קצת גדולי הדור' ההכא כוונתו לרשב"א (ואכמ"ל) ויתכן דבעבודת הקודש הארוך שהיה לפני המאירי הדר ביה מכח סוגיא דלקמן, ודלא כמש"כ בחידושו, ולהכי סתם בעבודת הקודש דהניחו ע"ג קנה אינו עירוב, ולא ביאר דמיירי דוקא בארעא דיליה כדאוקי בחידושו.

קושיית הריטב"א - הריטב"א תמה על דברי רש"י, דבקנה חיישינן טפי שמא יקטום משום דרכיך, דהא לקמן חזינן איפכא דבעוזרדין דקשים חיישינן טפי, וכמה אחרו' כתבו דג' מדות איכא בזה, דבקשה טובא כאילן לא מיקטום בקל וליכא למיחש, וברכיך טובא לא מיקטום, דמתוך רכותו נכפל ואינו נשבר, משא"כ ברכיך ולא רכיך מיקטום.

אך מדברי רש"י לקמן מדוקדק לכאן כדברי הב"ח והט"ז (סי' שלו סק"ד) דרמי בר חמא דפריך לרב נחמן ממתני' אילן לטעמיה דמשני רישא רבי וסיפא רבנן (דמסתמא קבליה לשינויא דרב חסדא) ולדידיה טעמא דמתני' משום איסורא דמשתמש באילן, וכלפי זה מפלגינן בין עוזרדין לאין עוזרדין, דהך איסורא גזרו רק באילן, וקשים חשיבי אילן ואיתנהו בכלל הגזירה ורכיך דלא חשיבי אילן ליתנהו בכלל הך גזירה, אך הכא דקיימינן לשינויא דרבינא דטעמא משום גזירה שמא יקטום, בזה הוי איפכא, דמידי דרכיך מיקטום טפי [וס"ל לרש"י דהך גזירה לא תליא בשם אילן ולא שייכא לדינא דאין משתמשין באילן ועוין להלן] והריטב"א גופיה לקמן זידד לפרש כן, אלא דנטה לא כן וכדלהלן.

כבושי כבשי באגמא - הראשונים הביאו בשם הראב"ד דהו"ר אך לזה כדי שיצטרו הקנים הראויים להשבר מעכשיו, שלא ישצרום בשבת.

ומדברי הריטב"א נראה דהו"ר אך לזה משום מוקפה, וכיון דהוי מחובר לא מהניא הכנה במחשבה ובעי הכנה במעשה, וז"ל הריטב"א אף על גב דס"ל דמותר לישב עליהם ואין בזה משום משתמש באילן כיון שאינם כעוזרדין כדמפרש בסמוך, אין ראוי לתקן בהם ישיבה בשבת לכתחלה ובעו הכנה במעשה מצעוד יום, ולא סגי להו במחשבה כיון שהן מחוברין, אי נמי שהטעם כמו שפירש הראב"ד ז"ל כדי שתשבר עכשיו בחול הראויה להשתבר דהוי פסיק רישיה ולא ימות, והטעם הראשון יותר נכון.

והאחרו' נחלקו בהך דינא, האם איכא איסור מוקפה במחובר בעודו מחובר, היכא לייכא איסור דמשתמש באילן, דעת הט"ז (סי' שלו ססק"ד) והמגן אברהם (סי' שיב סק"ו) דכל מחובר הוי מוקפה ואסור להזיזו, ואף בגוונא דליכא דינא דאין משתמשין (ועוין בפמ"ג סי' שיב

ע"ש) וכן מצואר עוד צמג"א (ס"י שח ס"ק לט) והוכיח כן מסוגיא שצבת (קכה ז) דמורה הויא מוקפה וצעיא הכנה אף למטה משלושה דליכא איסור דמשתמש צאילין וכ"פ הגר"ז (ס"י ש"ו).

אך האליה רצה (ס"י שיב סק"י"ב וס"י שלו סק"ג) והתוספת שצבת (ס"י שיב סק"י"א וס"י שלו סק"ד) השיגו ע"ד הט"ז והמג"א ונקטי דמחוצר דלית ביה איסורא דמשתמש צאילין לא הוי מוקפה יעו"ש, וכן נקטו הצגדי ישע (ס"י שיב סק"ו) והמאמר מרדכי (שס סק"ט) והערוך השולחן (שס סק"ט) [והנה צדצרי הנך אחרו' מצואר דמחוצר לא הוי מוקפה כלל, והמשנ"צ (שס סק"י"ט) פסק התם כצדצריהם, אך לפמש"כ הפמ"ג (צ"א ע"ש) לכאור' ליכא הכרח דמחוצר לא חשיב מוקפה כלל, אלא דהתם שאני דהוי טלטול צגופו (אך צשעה"ג נראה דלא אתי עלה מה"ט)] ויעוין צתלהל ל"ד (ס"י שיב סק"ה) דתמה ע"ד הא"ר והתו"ש יעו"ש.

והאחרו' העירו עוד מדצרי הטור (ס"י תרפ) צשס מהר"ם מרוטנבורג דנר הקצוע צדלת שרי לפתוח ולסגור הדלת 'דכיון שהדלת צטלה לגצי בית חשיבא כמחוצר לקרקע ולא חשיב כמטלטל הנר כשפותח ונועל הדלת', ומשמע לכאורה דצמחוצר לקרקע ל"ש כלל מעשה טלטול לענין מוקפה.

איתיביה רמי בר חמא לרב נחמן ואמרי לה רב עוקבא בר (אבא) [חמא] לרב נחמן תלוש ונעוץ אין לא תלוש ולא נעוץ לא, אמר ליה התם בעוזרדין כו' - יעוין צריטצ"א דפירש תחילה, דרמי צר חמא לטעמיה דמפרש מתני' כרצנן ומשום איסורא דאין משתמשין צאילין (דמשמע דקביל לשינויא דרב חסדא) וכן ללישנא דאמרי' לה רב עוקבא צר חמא' איהו כאחיה ס"ל, אך לרצינא דטעמא דמתני' משום שמא יקטום לא קשיא מידי, דהתם דכצשינהו מצעוד יוס תו ליכא למיחש שמא יקטום.

וכן נקטו הצ"ח והט"ז (ס"י שלו סק"ד) ולפ"ז כתצו דהא דמשני התם צעוזרדין היינו דוקא לדידיה דלא ס"ל טעמא דשמא יקטום, אך לדידן דקי"ל כרב הונא ליכא חילוק וכ"ש דצרכין איכא למיחש טפי שמא יקטום.

אך הריטב"א מסיק דהך קושיא קיימא אף אליבא דרצינא, דאף גזירה דשמא יקטום לא שייכא אלא צמידי דשייך ביה איסורא דאין עולין צאילין, דלא הויא גזירה צפני"ע, אלא הויא צכלל דינא דאין עולין צאילין, וכן מצואר צחי' הרשב"א יעו"ש, ולפ"ז אף לדידן קאי הך שינויא, וכ"פ הרשב"א צצבודת הקודש (ש"ה פי"ט א' ק) וכ"כ צפסקי ריא"ז (ה"ג א' יא) וכ"ה

א יעוין בדק"ס דכ"ה גם בכת"י ובש"ר, ולא מציינו אלא רב עוקבא בר חמא ולא רב עוקבא בר אבא.

צפסקי מהר"ח אור זרוע והוצא זהג' אשר"י (ס"ד) וכ"פ הרמ"א (סי' שלו ס"ד) וכ"פ הא"ר (סק"ג) והתו"ש (סק"ד) והח"א (כלל י"ב ס"ו) ויעו"ש צמט"ב (סקט"ו).

א"ל התם בעוזרדין, ומנא תימרא דשאני לן בין עוזרדין לשאין עוזרדין דתניא הקנין והאטדין וההגין מין אילן הו' ואינן כלאים בכרם ותניא אידך הקנים והקידן והאורבנין מין ירק הו' והו' כלאים בכרם קשיא אהדדי אלא ש"מ כאן בעוזרדין כאן בשאין עוזרדין - שיטת רש"י דמיירי במין אחד דצתחילתו רך וצסופו קשה, וצעודו רך דינו כירק ולית זיה איסורא דאין משתמשין באילן, וכשמתקשה דינו כאילן והו' בכלל הגזירה, וכמו כן חלוק לענין כלאים בכרם, דצעודו רך דינו כירק והו' כלאים בכרם, וכשמתקשה דינו כאילן דלא הו' כלאים בכרם, וכן הצי"א הרשב"א בשם הראב"ד.

והנה לענין גזירה דאין עולין באילן ניחא, דאפשר דמין אחד יהא נידון צתחילתו כירק וצסופו כאילן, אך לענין כלאים הדבר מחודש דמין אחד יהא נידון פעמים כירק ופעמים כאילן, ויעוין ברשב"א שהקשה וז"ל קשיא לי כיון דכי הוקשו תורת אילן עליהן אפילו קודם שהוקשו נמי אמאי הו' כלאים בכרם, וכי תימא דהשתא מיהא רכיס הס וכירק דמי, א"כ כי אקשינן מקידה לקידה ליסני הא צעוזרדין הא צשאין עוזרדין כו' עכ"ל [וימתן דהא דצעודם רכיס הו' כלאים בכרם הו' מדרבנן צעלמא].

והתוס' רי"ד תמה דכיון דצעודם רכיס הו' כלאים וכבר נאסר הכרם, היאך יחזור ויתר כשנתקשו, וכתב דהא"נ כל היכא דזרעם בכרם צעודם רכיס ונאסר שוב לית ליה היתר, ותירץ (בדרך צב) דמיירי צנטעם קשים כדי שיתעצו, והא"נ כל דנטעם רכיס כבר נאסר, וכע"ז כתב הגאון יעקב, דמיירי כגון שנטעם תחילה ונתקשו ולאחר מכן נטע שם כרם.

עוד תירץ התוס' רי"ד (צמ"ה הא) דתלי צכוונתו, דאס נטען לתולשם ירק ולהאכילם לצהמות הו' כלאים בכרם, אך היכא דנטען כדי שיתקשו שם אינן כלאים בכרם.

אולם הרשב"א מסיק דתרי מיני נינהו, דאיכא מין קנים קשים מקצת, והס הנקראים קנים של עוזרדין, ואינהו חשיבי כאילן וגזרו צהס גזירה דאין משתמשין באילן, ואינהו לא הו' כלאים בכרם, ומ"מ כיון דהן רכין קצת יותר משאר אילנות אמרו שהנותן עירוצו עליהן שאינו עירוצ גזירה שמא יקטום, ואילו סתם קנים דהס רכין טפי חשיבי כירק והו' כלאים בכרם, ולית צהו גזירה דאין משתמשין באילן ולית צהו חששא דשמא יקטום, וכתב הרשב"א דכן נראה נמי מדברי רבינו חננאל.

בשיטת הרמב"ם - הרמב"ם (פ"ו מעירובין ה"י) הביא דינא דמתני' וז"ל נתנו בראש הקנה או הקונדס הלומחין מן הארץ אינו עירוב גזירה שמא יתלוש, ואם היו תלושין ונעושיין הרי זה עירוב עכ"ל, ולא חילק בין עוזרדין לשאינן עוזרדין, והמגיד משנה שם כתב דאנן לא בקיאינן בהן ובשמותיהן.

אולם יעוין בדברי הרמב"ם זהל' כלאים (פ"ה ה"ט) דסתם וכתב וז"ל הקנים והוורד והאטדין מיני אילן הן ואינן כלאים בכרם עכ"ל, וכבר תמהו האחרו' דאמאי לא חילק בין עוזרדין לשאינן עוזרדין, והיאך סתם דקנים לא הו' כלאים בכרם.